

УДК 911.3: 338.48

Зінько Ю.В., Брусак В.П., Майданський М.А.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ГУЦУЛЬЩИНА»

Розглянуто на прикладі національного природного парку «Гуцульщина» програму модернізації туристично-рекреаційного господарства, розширення спектру пропозицій для відвідувачів та розбудови туристичної інфраструктури в контексті вимог сталого розвитку. Обґрунтовано основні напрями забезпечення зрівноваженого характеру туристичного використання природних, історико-культурних, етнографічних та інфраструктурних ресурсів парку на десятирічну перспективу. Представлено рекомендації щодо розвитку основних форм екотуризму: освітнього, кваліфікованого, відпочинкового, етнографічного.

Ключові слова: національний парк, сталий туризм, туристичні ресурси, туристична інфраструктура, екотуризм, рекреаційно-туристичний продукт.

На прикладі національного природного парку «Гуцульщина» розглянута програма модернізації туристсько-рекреаційного господарства, розширення спектра пропозицій для відвідувачів та розвитку туристичної інфраструктури в контексті вимог сталого розвитку. Обґрунтовано основні напрями забезпечення зрівноваженого характеру туристичного використання природних, історико-культурних, етнографічних та інфраструктурних ресурсів парку на десятирічну перспективу. Представлено рекомендації щодо розвитку основних форм екотуризму: освітнього, кваліфікованого, відпочинкового, етнографічного.

Ключевые слова: национальный парк, устойчивый туризм, туристские ресурсы, туристская инфраструктура, экотуризм, рекреационно-туристический продукт.

Based on the "Hutsulshchyna" national natural park example, the paper reviews the program for modernizing tourist and recreational economy, expanding the range of offers for visitors and developing tourist infrastructure within the context of sustainable tourism requirements. The paper justifies the major directions for providing the balanced nature of touristic use of natural, historical and cultural, ethnographic, and infrastructural park resources in a ten year perspective. It also presents recommendations for developing the major forms of ecotourism: educational, qualified, recreational and ethnographic tourism.

Key words: national park, sustainable tourism, tourist resources, tourist infrastructure, ecotourism, recreational and tourist product.

Проблематика досліджень. Проблематика рекреаційного використання національних парків України в останні десятиріччя є предметом активних зацікавлень науковців та практиків природоохоронної справи. У дослідженнях акцент здійснюється на

оцінці туристичних ресурсів, інфраструктурного забезпечення та виді туристичних занять. Разом з тим, у недостатній мірі у наукових публікаціях висвітлені питання туристичного руху та розробки програм розвитку сталого туризму. Для практиків природоохоронної справи важливими є науково-практичні розробки з питань оцінки допустимих рекреаційних навантажень на природні комплекси та впровадження інноваційних форм рекреаційно-туристичних занять.

Для національних парків Карпатського регіону актуальною є розробка довгострокових програм впровадження сталих форм рекреації і туризму. Ці програми повинні бути враховані при розробці для парків Проектів організації території, охорони, відтворення і рекреаційного використання природних комплексів, а також при проведенні цільових досліджень з рекреаційно-туристичної проблематики. Основними пріоритетами при обґрунтуванні сталих форм рекреації і туризму у національних парках Карпатського регіону повинні стати: розширення спектру екотуристичних занять, розвиток різних форм кваліфікованого туризму (піший, велосипедний, кінний), використання етнокультурної спадщини регіону, активне впровадження екоспрямованих інноваційних атракцій, інфраструктурних об'єктів та рекреаційно-туристичних занять. У даному дослідженні на прикладі НПП «Гуцульщина» (Покутсько-Буковинські Карпати) розглянуті питання щодо обґрунтування впровадження елементів сталого розвитку рекреації та туризму у рамках довгострокових планів розвитку парку.

Останні дослідження. Проблематика сталого туристичного використання національних парків України є ще слабо висвітлена у науковій літературі. Основні публікації щодо рекреаційного використання національних парків стосуються характеристики їх природничих та історико-культурних ресурсів [4, 6, 10, 12], функціонуванню основних елементів інфраструктури та організації проведення туристичних занять.

Для України актуальним є активне використання досвіду зарубіжних національних парків з розвитку елементів сталого туризму [11, 13, 14]. Світова тенденція щодо пріоритету розвитку сталих форм туризму на природоохоронних територіях передбачає прискорений розвиток екотуристичних продуктів та відповідної для них інфраструктури у національних парках [11, 14]. Визначальну роль у впровадженні сталих (зрівноважених) форм туризму у національних парках України мають відіграти екотуристичні заняття, в першу чергу освітнього, наукового та активно-фізичного характеру. При цьому слід врахувати, що на сучасному етапі українські національні парки за ступенем розвитку туристичної галузі можна поділити на дві групи: парки з інтенсивним та парки з екстенсивним туристичним розвитком [10]. Ці дві групи парків відрізняються рівнем облаштування туристичної інфраструктури та показниками відвідуваності, а також програмами перспективного розвитку.

Дослідження рекреаційного потенціалу НПП «Гуцульщина»

(створений у 2002 р.) як «молодого» природоохоронно-рекреаційного утворення в Українських Карпатах в основному було зосереджено на характеристиці основних туристичних атракцій та видах туристичних занять [1, 3, 6, 7]. Зокрема, адміністрацією парку підготовлено набір інформаційно-рекламних матеріалів, що висвітлюють основні рекреаційні та освітні пропозиції парку [6]. Перспективні напрями діяльності парку у рекреаційній сфері обґрунтовано у Проекті організації території, охорони, відтворення і рекреаційного використання природних комплексів НПП «Гуцульщина» [9].

Мета і завдання дослідження. У цій роботі на прикладі національного природного парку «Гуцульщина» розглянуто ресурсні, організаційні та планувально-територіальні аспекти становлення сталих форм рекреації і туризму. Основними завданнями дослідження виступають:

- 1) оцінка туристичного потенціалу та розробка рекреаційного зонування території з врахуванням стійкості до навантаження природних комплексів;
- 2) обґрунтування перспективних туристично-рекреаційних продуктів парку, що забезпечують сталий розвиток;
- 3) розробка рекомендацій щодо інфраструктурного забезпечення впровадження елементів сталого туризму на території НПП «Гуцульщина».

Виклад основного матеріалу. Національний природний парку (НПП) «Гуцульщина» створений у 2002 р. у Косівському районі Івано-Франківської області на загальній площі 32271 га, в т.ч. 7606 га земель надано йому в постійне користування. Площа НПП складає 35,7 % від площі району, а враховуючи те, що національний парк складається з 799 територіально відокремлених контурів (виключно лісові масиви, які оточують 38 населених пунктів, у т.ч. м. Косів і смт Кути і Яблунів), то у сферу безпосереднього впливу НПП потрапляє майже 70% території Косівщини. У зв'язку з цим функціонування НПП «Гуцульщина» має ключове значення для збалансованого розвитку і невиснажливого природокористування, у т.ч. рекреаційного, у межах Косівського району й у регіоні Покутських Карпат і Покутського передгір'я.

Діяльність забезпечується трьома природоохоронних науково-дослідних відділень (ПНДВ) – Шешорським, Косівським і Старокутським, розташованим відповідно у селах Шешори, Пістинь і Старі Кути. У межах національного парку заповідна зона складає 2480,3 га (7,7%), регульованої рекреації – 13295,1 га (41,2%), стаціонарної рекреації – 129,8 га (0,4%) і господарська – 16342,8 га (50,7%), у т.ч. на території, наданій НПП у постійне користування, заповідна зона складає 1812,6 га (23,9%), регульованої рекреації – 3704,7 га (48,9%), стаціонарної рекреації – 106,1 га (1,4%) і господарська – 1957,6 га (25,8%).

У найближчій та довгостроковій перспективі згідно Проекту

організації території, охорони, відтворення і рекреаційного використання природних комплексів НПП «Гуцульщина» [1, 9], розробленого фахівцями ЛНУ імені Івана Франка спільно зі спеціалістами Львівської лісовпорядної експедиції, запроєктовано реалізацію низки заходів природоохоронно-відтворювального і рекреаційно-освітнього плану з дотриманням вимог природоохоронного режиму різних функціональних зон. Ці заходи дозволяють розробити довгострокову (10-15 років) програму впровадження елементів сталого розвитку рекреації і туризму з врахуванням існуючого рекреаційно-туристичного потенціалу, рекреаційної стійкості природних комплексів та існуючих і проєктованих рекреаційно-туристичних продуктів.

Рекреаційно-туристичний потенціал території парку. Природні рекреаційні ресурси території, на якій створено парк відзначається значною концентрацією туристично привабливих природних об'єктів – водоспади, гірські озера, скелі, мальовничі гребені гірських хребтів та долини річок, унікальні лісові урочища. Багато з них до створення НПП мали природоохоронний статус. Зокрема, у парк увійшло 3 ландшафтних і 1 лісовий заказники, 5 пам'яток природи, 7 заповідних урочищ і 1 дендропарк.

Найвідомішими природними туристичними об'єктами парку є озеро Лебедин в однойменному заповідному урочищі, взяті під охорону в якості гідрологічних заказників гірські відтинки долин річок Пістинки і Рибниці з численними водоспадами-гуками (Шешорський, Косівський) та геологічними відслоненнями (виходи вапняку і пістинських сланців), водоспад Рушір на р.Лючка, гребені хребтів Кам'янистий, Сокільський, Брусний, Карматура та вершини Грегит, Лисина Космацька з численними скельними виходами та кам'яними розсипищами, а також виходи джерел розсолів і мінеральних вод (у селах Уторопи, Пістинь, околиці Косова).

Рельєф і гідрологічні ресурси НПП сприяють розвитку активних форм туризму: пішого різного рівня складності, гірськолижного, кінного і водного [9]. За складністю рельєфу піші туристичні шляхи відносяться до трьох категорій складності: легкі (у передгір'ї), середньої (переважно у низькогір'ї і середньогір'ї) та підвищеної складності (трасують низькогір'я Покутських Карпат, середньогір'я Запрутських Горган і високогір'я Чорногори). За умовами залягання снігового покриву та морфологією і протяжністю найпридатнішими для прокладання гірськолижних трас є північні й північно-східні низькогірні схили в околицях сіл Тюдів, Люча, Шешори і смт Яблунів. Значний потенціал для розвитку водних занять має річка Черемош, що облямовує парк з південного сходу.

Кліматичні рекреаційні ресурси (сприятливість погодних умов для відпочинку, зокрема, таких показників як температура і відносна вологість повітря, швидкість вітру), насиченість гірського повітря органічними аерозолями й аеропланктоном створює сприятливий мікроклімат для літнього відпочинку та надають території НПП

лікувальних властивостей щодо бронхо-легеневих і серцево-судинних хвороб, нервової системи [9].

Головні історико-культурні ресурси зосереджені у м.Косові, селищах Яблунів і Кути та селах Пістинь, Шешори, Космач, Старі Кути, Кобаки, Город й інших, що прилягають до території парку. Архітектурною «візиткою» цих населених пунктів є давні сакральні споруди, серед яких слід відзначити дерев'яні церкви Успія Пресвятої Богородиці (1623 р.) у Пістині, Святого Стефана (1866 р.) у Городі, Благовіщення (1850 р.) у Вербівцях, Святої Параскеви П'ятниці (1861 р.) у Шешорах, Святих Петра і Павла (1905 р.) у Космачі, Святого Івана (1842 р.) у Черганівці [6, 7, 8].

Серед національних парків Карпатського регіону НПП «Гуцульщина» вирізняється найвищим етнографічним потенціалом, пов'язаним з розвитком різних народних промислів, краєзнавчих і етнографічних музеїв, фестивалів й обрядових дійств. У прилеглих до парку найбільших поселеннях розвинуті такі традиційні гуцульські народні промисли: килимарство, вишивка, різьба по дереву тощо у м. Косів, килимарство, ткацтво, писанкарство у с. Шешори, різьба по дереву, лозоплетіння, писанкарство у с. Старі Кути, виготовлення народного одягу, писанкарство, вишивка у с. Космач [6, 7, 8]. Окремо слід зупинитись на рідкісних сьогодні промислах – ліжникарство, кушнірство, боднарство і мосяжництво. Ліжникарство (виготовлення ліжників – одіял-покривал з овечої шерсті) збереглось у селах Акрешори, Великий Рожин, Річка, Шепіт і Яворів. Кушнірство (виготовлення виробів зі шкіри: сумок, широких поясів – чересів тощо) ще збереглось у селах Баня-Березів, Брустори і Стопчатів. Боднарство (виготовлення дерев'яного посуду: збанків, відер, кружок, бочок тощо) розвивається у селах Бабин і Уторопи. Мосяжництво (виготовлення кустарним способом з металу прикрас – хрестиків, ромбиків, куль тощо та зброї, зокрема, топірців і пістолів) збереглось тільки у Косові і с. Брустури.

Діяльність «молодого» НПП «Гуцульщина» також сприяє посиленню культурної привабливості регіону завдяки передусім, розбудові тематичного парку «Маєток Святого Миколая», де функціонують майстер-клас дитячої іграшки, кімната-музей новорічно-різдвяної іграшки, пошта Святого Миколая, облаштовано відпочинковий дитячий майданчик. Результатом співпраці НПП з релігійними організаціями є функціонування духовно-екологічного центру «Здвижен», який є важливим осередком екоосвіти на Косівщині [3].

Рекреаційне зонування території НПП «Гуцульщина» на основі показників рекреаційної ємності. Рекреаційну ємність НПП розраховано за апробованою у багатьох національних парках методикою [2], яка базується на використанні показників стійкості природних комплексів (5 ступенів стійкості) та стадій рекреаційної дигресії (5 стадій). Згідно зазначеної методики, адаптованої до природних умов НПП, гранично допустима рекреаційна ємність парку складає 67793 чол/день, оптимальна

рекреаційна ємність – 47811 чол/день, відновна рекреаційна ємність – 31125 чол/день [9].

З метою оптимального рекреаційного освоєння НПП «Гуцульщина» проведено рекреаційне зонування його території, у результаті якого виділено 7 зон з диференційованим режимом рекреаційного використання [9]: зона природних резерватів; зона обмеженого рекреаційного використання; рекреаційно неосвоєвана зона; резервна зона; зона екстенсивної рекреації; зона інтенсивної рекреації; зона масової рекреації. Для кожної зони розроблені рекомендації щодо їх рекреаційного освоєння. Зокрема, зона екстенсивної рекреації займає більшу частину території НПП, охоплюючи переважно цінні в природоохоронному відношенні природні комплекси. Тому не слід приваблювати у її межі надміру кількість рекреантів (не розташовувати тут елементів рекреаційної інфраструктури призначеної для довготривалого перебування). Рух рекреантів слід розосереджувати в умовах «спокійного» рельєфу, або зконцентровувати по стежках в умовах схилів чи малостійких природних комплексів. У свою чергу, зона масової рекреації зосереджена в межах зони стаціонарної рекреації (за функціональним зонуванням) і найінтенсивніше використовується рекреантами ділянок біля закладів відпочинку, поселень, доріг, водойм. Часто ці ділянки зазнають надмірного навантаження і потребують суттєвого рекреаційного впорядкування, зокрема, створення алейно-доріжкової мережі. Саме тут доцільно розташовувати елементи інфраструктури (альтанки, столики, місця для розведення вогнищ, пляжі, спортивні майданчики, заклади ночівлі і харчування, автостоянки, тощо).

Дотримання викладених рекомендацій дозволить організувати якісне обслуговування рекреантів, створити комфортні умови для різних видів відпочинку (активного, тихого, екопізнавального) та забезпечити ефективну охорону і створити умови для самовідновлення природних комплексів.

Пріоритетні рекреаційно-туристичні продукти у програмі забезпечення сталого туризму на території парку. Історія й сучасний стан розвитку рекреації і туризму на території парку слід розглядати як складову частину розвитку Косівського туристичного регіону. Починаючи з кін. XIX ст. і впродовж XX ст. регіон спеціалізувався на коротко- і довготривалому літньому відпочинку і зимових видах активної рекреації [3, 6]. Літній сімейний відпочинок проявився тут у різних формах: літництва (кін. XIX ст. – 60-70-ті рр. XX ст.), організованого відпочинку у колективних закладах (кін. XX ст.) і переважно короткотривалого відпочинку у закладах розміщення (турбази, готелі, пансіонати, котеджі, сільські оселі) в останні десятиріччя. Центрами зосередження рекреантів були Косів, Шешори, Космач. Сучасна територія парку використовувались відпочиваючими для прогулянок, піших мандрівок (переважно до водоспадів і озера Лебедин) та збору грибів і ягід [6].

Важливим етапом у розбудові сучасного рекреаційного комплексу Косівщини було створення колективної відпочинково-оздоровчої бази (санаторії, бази відпочинку, турбази, дитячі табори) та гірськолижних витягів у 1960-80-их рр. Саме на цей час припадає становлення мережі туристичних шляхів територією сучасного парку, які прокладались від закладів розміщення до атракційних природних й історико-культурних місць. Ця інфраструктура створила умови для розвитку оздоровчо-відпочинкового і пішого туризму. Одночасно регіон став популярним серед любителів гірськолижних занять (4 гірськолижні витяги біля Косова) та водного туризму на Черемоші.

В останні десятиріччя у рекреаційній сфері регіону спостерігається тенденція зростання частки пізнавального (етнографічного, історико-культурного) і шоп-туризму (купівля гуцульських сувенірів). Зі створенням у 2002 р. НПП «Гуцульщина» закладено передумови для розвитку екологічного туризму. Зокрема, низки піших туристичних трас переобладнано на тематичні стежки екоосвітнього типу, розвиваються екоосвітні заняття («зелені школи»), здійснюються наукові тури для ботаніків, зоологів, лісівників. У структурі рекреаційного господарства Косівщини за національним парком закріпилась екотуристична спеціалізація [5].

У свою чергу рекреаційно-туристичні ініціативи національного парку «Гуцульщина» в останні роки були зосереджені на [3]:

- а) покращенні доступу до головних (оз. Лебедин, г. Рокита, г. Клифа, хр. Кам'янистий) і створенні нових («Садиба Святого Миколая») атракцій;
- б) створенні базового екоосвітнього туристичного продукту: облаштування екопізнавальних стежок, розробка програм екоосвітніх занять і створення лабораторії екологічного моніторингу;
- в) відродженні традиційних занять пов'язаних з відтворенням і використанням гуцульського коня, вирощуванням лікарських рослин і ягідництвом;
- г) розробці і реалізації проектів щодо створення власної нічлігної бази (облаштування кордонів, зігривальних будинків, будинків рекреанта біля контор ПНДВ, будівництво рекреаційного містечка у Шешорському ПНДВ) і розвитку проекту тематичного парку «живий» скансен «Гуцульське село».

Національні парки є модельними для впровадження сталих форм рекреації і туризму [11, 13]. Виходячи з наявних природних ресурсів, етнографічно-культурної спадщини, існуючої інфраструктури та характеру туристичних занять у парку та на прилеглих територіях, а також місця (позиції) парку у рекреаційно-туристичному господарстві природоохоронних територій Українських Карпат пропонується розвиток таких груп рекреаційно-туристичних продуктів у НПП «Гуцульщина» [1, 5, 9]:

- а) екотуристичний продукт (на базі екоосвітніх програм) з відповідною інформаційною й освітньою інфраструктурою та мережею

навчальних (дидактичних) і тематичних шляхів;

б) етнографічно-культурний продукт (на базі освітньо-навчальних програм) з відповідними навчально-експозиційними приміщеннями, демонстраційними моделями типу «традиційне полонинське господарство», тематичними парками при широкій співпраці з майстрами народних промислів та місцевими громадами;

в) кваліфікований продукт (активні піші, водні, кінні, рибальські заняття) на базі використання природних ресурсів (гірський рельєф, водний потенціал Черемоша і місцевих ставів) та досвіду традиційних занять (гуцульські коні);

г) розробка у партнерстві з природоохоронними і культурно-освітніми організаціями тематичних екологічних і екологічних регіональних карпатських турів та забезпечення обслуговування організованих груп.

НПП «Гуцульщина» в організаційному плані знаходиться на етапі становлення, в т.ч. у рекреаційній сфері. Головним є формування базових елементів інфраструктури для обслуговування рекреантів власне у національному парку, що передбачає створення рекреаційних зон з відповідною інфраструктурою.

Інфраструктурне забезпечення розвитку пріоритетних рекреаційно-туристичних продуктів. Одним з найважливіших завдань парку на найближчий період є формування базової рекреаційної зони з обслуговування відвідувачів. У НПП «Гуцульщина» ця зона повинна включати такі об'єкти: візит-центр, тематичні експозиції, навчальні приміщення та допоміжну інфраструктуру (паркінг, гастрономічно-сувенірні заклади). Для локалізації рекреаційної зони парку найбільш придатною є територія біля контори Косівського ПНДВ (с. Пістись), у якій знаходиться резиденція Святого Миколая. При відповідному візуально-архітектурному оформленні цю територію слід оформити як головну вхідну браму парку [1, 5, 9]. Ще одну зону з обслуговування рекреантів з відповідними секторами: інформаційним, експозиційним, освітнім, музеєм «Природа, господарство і традиції Гуцульщини» слід розмістити у новому адміністративному корпусі НПП (м. Косів). Наступним за значенням місцем формування інфраструктури розміщення рекреантів є зона стаціонарної рекреації біля контори Шешорського ПНДВ, де споруджено нове приміщення контори ПНДВ і будинок рекреанта, планується створення фазанарію [1, 5, 9].

У цілому для карпатських парків характерне обслуговування відвідувачів, що орієнтовані на короткотривалий відпочинок. Відпочинковий продукт парку слід зосередити на облаштуванні рекреаційних зон відпочинку і місць стаціонарної рекреації з нічліжно-гастрономічною інфраструктурою. Щоб посилити конкурентоздатність відпочинкового продукту парку на локальному рівні необхідно доповнити ці зони екоосвітніми (екомузеї) й освітньо-культурними (тематичні етнографічні парки) елементами. Територія парку сприятлива для

трасування транскарпатського пішого туристичного шляху Е-13. Зокрема, його відтинки слід протрасувати через Сокільський хребет.

Значні перспективи у парку має водний туризм на Черемоші. У перспективі із зацікавленими організаціями є можливість організувати тут інфраструктуру для обслуговування туристів-водників (річкові станції, пункти прокату водних засобів сплаву і спорядження).

Значний потенціал у парку є для розвитку велосипедного туризму, зокрема з використанням гірських велосипедів, та популярних у національних парках бігового лежачарства. Для цього необхідно організувати у співпраці із зацікавленими суб'єктами підприємницької діяльності пункти прокату велосипедів і лежат. Найбільш придатними для цих занять є території Шешорського і Косівського ПНДВ.

З маркетингової точки зору для просування пропозицій активних видів рекреаційно-туристичних занять у парку необхідно розмістити інформаційні щити зі схемою мережі трас у місцях концентрації відпочиваючих (м. Косів, с. Шешори, с. Тюдів) та належним чином ознакувати вихідні пункти маршрутів.

Одночасно адміністрація НПП у співпраці з зацікавленими організаціями повинна сформувати перелік привабливих для інвестицій об'єктів рекреаційного і природно-відтворювального плану із залучення коштів з державного бюджету, вітчизняних і міжнародних екологічних та освітніх фондів, приватних інвесторів. Пріоритетними інвестиційними проектами НПП виступають тематичні парки «Гуцульське село» і «Маєток Святого Миколая», створення «Центру з відтворення гуцульського коня» та демонстративного полонинського господарства, будівництва об'єктів з відтворення тварин – фазанарію і форельного господарства, а також проектів зі створення рекреаційної (притулки, рекреаційні містечка) й екоосвітньої (Центру еколого-освітньої і науково-дидактичної роботи та природно-етнографічного музею) інфраструктури [1, 9].

У найближчій перспективі (10-20 років) НПП «Гуцульщина», відіграючи ключову роль у збалансованому розвитку Косівщини, повинен сприяти зміні лісосировинної спеціалізації у природокористуванні району (кінець ХХ ст.) на рекреаційно-природоохоронну.

Висновки. Розроблена в рамках Проекту організації території, охорони, відтворення і рекреаційного використання природних комплексів НПП «Гуцульщина» Програма впровадження елементів сталого розвитку орієнтована на період до 2020 р. Вона буде впроваджуватись через планування і реалізацію щорічних заходів у рекреаційно-освітній сфері, що фінансуються Міністерством охорони навколишнього середовища. Передбачається також залучення цільових державних і недержавних фондів на реалізацію пріоритетних інноваційних освітньо-рекреаційних проектів: «Маєток Святого Миколая» та «Гуцульське село». Низка заходів з впровадження екотуристичних занять з використанням гуцульського коня, сплавах на

плотах по Черемошу, а також створення комплексного центру з обслуговування любителів активного туризму передбачає активну співпрацю з міжнародними фундаціями, місцевими органами самоврядування і підприємцями.

Подальші науково-проектні дослідження у сфері впровадження сталих форм рекреації і туризму повинні бути зосереджені на оцінці рекреаційної ємкості і стійкості основних типів природних комплексів, польових обстеженнях процесів рекреаційної дигресії для різних форм рекреаційно-туристичних занять, розробці і просуванні маркових екотуристично-етнографічних продуктів.

1. Брусак В.П. Перспективи і пріоритети функціонування Національного природного парку "Гуцульщина" // Брусак В. П., Зінько Ю. В. // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. "Природно-заповідні території: функціонування, моніторинг, охорона", присвяч. 30-річчю Карпатського національного природного парку. – Яремче, Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. – С. 14-17.
2. Генсирук С.А. Рекреационное использование лесов / Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. – К.: Урожай, 1987. – 246 с.
3. Засади сталого розвитку Косівщини: монографія / Г. Д. Гуцуляк, І. М. Данилик, Л. М. Держипільський, Г. В. Дручкова та ін. Г. Д. Гуцуляк – відп. ред./ - Чернівці: Прут, 2005. – 208 с.
4. Збірник методичних матеріалів з питань рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду / За матеріалами конференції «Організація рекреаційно-туристичної діяльності у національних парках заходу України», Яворівський національний природний парк. – Київ, 2011. – 272 с.
5. Зінько Ю.В. Концепція розвитку рекреації у національному природному парку "Гуцульщина" // Зінько Ю.В., Брусак В.П. // Матеріали IV міжнародної наукової конференції "Географія і туризм". – Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – С. 57-63.
6. Лаврук В. Косівщина туристична / Картосхема. М: 1:100000. – Косів, 2003.
7. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 287 с.
8. Населені пункти Косівщини: Довідник / Упорядник І. Пеліпейко. – Косів: Писаний камінь, 1995. – 288 с.
9. Проект організації території, охорони, відтворення і рекреаційного використання природних комплексів НПП "Гуцульщина". Том 2. Основні положення проекту. [В. П. Брусак, В. В. Крупій, Я.С. Кравчук, Ю. В. Зінько та ін.]. – Львів, 2009. – 373 с.
10. Зінько Ю., Гетьман В. Екотуризм у національних парках Карпатського регіону // У зб. "Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної та Східної Європи", 18-19 березня 2004 року, м. Стрий, 2004. – С. 65-68.
11. Кукурудза М. Менеджмент національних парків. Львів, 2003. – 80 с.
12. Стойко С., Крук Д. Потенціальне значення національних природних і регіональних ландшафтних парків та біосферних резерватів Карпат для збереження етнічної й історико-культурної спадщини // Екологічні проблеми Карпатського регіону, Екологічний збірник НТШ, № 3. Львів, 2003. – С. 234-246.
13. Lowing them to death? Sustainable tourism in Europe's Nature and National Parks, FNNPE, 1993. – P. 26.
14. Zareba B. Ekoturystyka. – Warszawa, 2000. – 423 s.